

KSZTAŁTOWANIE TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ MŁODZIEŻY W TOKU INTERAKCJI KATECHETYCZNYCH

Treść: — Wstęp — I. Zakres pojęcia „tożsamość regionalna młodzieży” — II. Fenomen interakcji katechetycznych — III. Determinanty kształtowania tożsamości regionalnej młodzieży w katechezie — IV. Strategie kształtowania tożsamości regionalnej młodzieży w toku interakcji katechetycznych — V. Refleksje końcowe — Zusammenfassung

WSTĘP

Cechą konstytutywną współczesnych przemian edukacyjnych zorientowanych katechetycznie jest zainteresowanie młodzieżą i coraz powszechniejsze traktowanie jej jako aktywnego podmiotu, który żyje w konkretnym środowisku społeczno-kulturowym. Środowisko to jest jednym z czynników warunkujących wszechstronny rozwój katechizowanych osób. Młodzież kształtuje swoją indywidualną tożsamość ludzką i chrześcijańską w świecie wielokulturowym, w którym ścierają się tendencje unifikacyjne z tymi, które dają poczucie autonomii czy odrębności kulturowej.

W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera wspomaganie katechizowanej młodzieży w kształtowaniu własnej, zintegrowanej z innymi płaszczyznami konstytuującymi strukturę osobowości młodego człowieka tożsamości regionalnej. Jest to proces nadzwyczaj ważny, szczególnie w kontekście wymogu realizacji edukacji regionalnej w toku interakcji katechetycznych. Tożsamość regionalna młodego człowieka nie stanowi odizolowanej od tożsamości jednostki sfery egzystencji, lecz przeciwnie jawi się ona jako nieodłączny komponent osobowości, związanym z życiem ludzkim — w jego wymiarze jednostkowym i społecznym, w tym także religijnym. Zintegrowanie tożsamości regionalnej z pozostałymi elementami struktury osobowości nadaje kierunek wzrostowi młodej osoby, umożliwiając jej wszechstronny rozwój.

Prezentowany tekst stanowi przyczynek do dyskusji nad dokonującym się w katechezie zainteresowaniem różnymi aspektami edukacji regionalnej. Celem podjętych analiz jest próba zrozumienia fenomenu kształtowania tożsamości regionalnej młodzieży w toku interakcji katechetycznych, a w szczególności poszukiwanie odpowiedzi na pytanie: na czym polega kształtowanie tożsamości regionalnej młodzieży w toku interakcji katechetycznych?

W związku z tak postawionym problemem ukazany zostanie najpierw zakres pojęcia „tożsamość regionalna młodzieży” i fenomen interakcji katechetycznych. Kolejnym krokiem w przeprowadzonej analizie będzie zaprezentowanie katechetycznych determinantów kształtowania tożsamości regionalnej. W tym kontekście zostaną ukazane strategie edukacyjne wspomagające kształtowanie tożsamości regionalnej młodzieży w toku interakcji katechetycznych.

I. ZAKRES POJĘCIA TOŻSAMOŚĆ REGIONALNA MŁODZIEŻY

Percepcję pojęcia „tożsamość regionalna młodzieży” ułatwi uściślenie ogólnego pojęcia „tożsamość osobowa” i „tożsamość społeczna”. W zamyśle redakcyjnym uzyskane w ten sposób treści powinny być pomocą w dotarciu do istoty pojęcia „tożsamość regionalna młodzieży”.

Pojęcie „tożsamość osobowa” jest terminem wieloznacznym, związanym z licznymi terminami pokrewnymi, takimi jak na przykład: tożsamość indywidualna (tożsamość jednostki), tożsamość społeczna czy kulturowa młodzieży. Może więc być rozpatrywana z wielu punktów widzenia. W sensie ścisłym pojęcie „tożsamość” znaczy identyczność: *bycie tym samym, a nie czymś czy kimś innym*¹. Odnosi się ono nie tyle do obiektów jako takich, ile do konfiguracji cech, pozwalających na identyfikowanie osoby (rozpoznawanie), odróżnianie jej od innych osób czy grup². Pojęcie „tożsamość” odnosi się więc do atrybutów charakterystycznych dla danej osoby.

Tak określona tożsamość jest ujmowana w dwóch perspektywach: osobistej i społecznej. Pierwsza wskazuje na tożsamość daną podmiotowi poprzez powtarzające się sposoby przeżywania samego siebie i na rodzaj wiedzy wyartykułowanej, na którą składają się treści uznane przez przedmiot za najbardziej ważne dla scharakteryzowania własnej osoby. Jest to tożsamość osobista zwana indywidualną lub osobową. Wiąże się ona z wykształceniem pojęcia „Ja”, co wyraża się spostrzeganiem siebie jako niepowtarzalnej jednostki i identyfikowaniem się z celami i standardami osobistymi³. Typowe są tu pewne pytania tożsamościowe takie, jak na przykład: „Kim jestem jako niepowtarzalna jednostka?”, „Czym się różnię od innych osób?”. Stymulują one kształtowanie się tożsamości. Podstawę wykształcenia się tej kategorii tożsamości stanowią dwie formy poznawczej odrębności Ja — Inni: spostrzeganie różnic między własną osobą i innymi ludźmi lub odrębność schematów Ja — Inni⁴.

Druga perspektywa opisuje tożsamość ujmowaną w kategoriach społecznych, związaną z wykształceniem się pojęcia „My”, co znajduje swój wyraz w poznaw-

¹ Słownik języka polskiego, red. M. Szymczak, Warszawa 1981, s. 519.

² J.L. Grzelak, M. Jarymowicz, Tożsamość i współzależność, w: Psychologia. Podręcznik akademicki, t. III, Jednostka w społeczeństwie i elementy psychologii stosowanej, pod red. J. Strelau, Gdańsk 2000, s. 108.

³ M.B. Brewer, W. Gardner, Who is this „we”? Levels of collective identity and self representations, *JSPS* 71(1996), s. 84–87.

⁴ Tamże, s. 87–90.

czych powiązaniach własnej osoby z innymi osobami i identyfikowaniem się z ich celami oraz wartościami. To identyfikowanie może obejmować nie tylko osoby z bezpośredniego otoczenia (rodzinnego, sąsiedzkiego), ale i osoby spoza najbliższego kręgu, zarówno znane, jak i nieznanne, nigdy nie napotkane, lecz stanowiące wspólnotę przez przynależność do szerszej kategorii społecznej, złożonej z osób, których większości nie można spotkać osobiście (grupa osób związanych z wykonywanym zawodem, np. „my katecheci”; grupa osób danej narodowości czy zamieszkujących określony region np. „my Polacy”, „my Ślązacy”; grupa wyznawców danej religii, np. „my katolicy”)⁵.

Między tożsamością osobistą a społeczną istnieją ściśle związki. Autentyczna identyfikacja z grupą społeczną nie jest możliwa bez poczucia własnej tożsamości. Stygmatyzacja grupy społecznej, do której osoba przależy lub, z którą identyfikuje się wpływa na jakość tożsamości osobistej. Każda z wymienionych i dookreślonych kategorii tożsamości ma wymiar obiektywny i subiektywny. Pierwszy dotyczy postrzegania osoby lub grupy „z zewnątrz” przez innych wraz z próbą jej zidentyfikowania. Drugi natomiast odnosi się do stawiania sobie przez osobę pytania: „kim jestem?”, więc dotyczy autoidentyfikacji tworzonej na podstawie własnej odrębności, spójności i ciągłości⁶.

Wszystkie wymienione zakresy znaczeniowe poszczególnych kategorii tożsamości są znaczące dla właściwego rozumienia „tożsamości regionalna młodzieży”. W czym zatem wyraża się istota tożsamości regionalnej młodzieży?

Pojęcie „tożsamość regionalna młodzieży” wskazuje na względnie trwałą, kształtującą się permanentnie autokoncepcję wyrażającą się w identyfikowaniu się młodzieży z określonymi wartościami grupy regionalnej. Tak określona tożsamość oparta jest na poczuciu własnej podmiotowości, wizji własnej osoby, a dokładniej tego, co dla autocharakterystyki najważniejsze, charakterystyczne i specyficzne⁷. Prowadzi ona do więzi nie tylko z konkretnymi osobami zamieszkującymi określone terytorium „małej ojczyzny”, lecz z całą zbiorowością regionalną.

Kluczowy element tożsamości regionalnej młodzieży jest stopień indywidualnej identyfikacji młodych osób z regionem, jego społecznością, szeroko rozumianą kulturą, w tym także z dziedzictwem kulturowym regionu⁸. Identyfikowanie się młodzieży z daną zbiorowością regionalną wynika nie tyle z samej dostrzeganej własnej przynależności, lecz zależy od poznawczego zaklasyfikowania własnej osoby do danej kategorii społecznej. Istotne jest tu zdefiniowanie „Ja” w terminach przynależności do danej wspólnoty regionalnej. Młodzież utożsamiając się, identyfikując z tak zwanymi osobami znaczącymi, grupami, rolami, organizacjami społeczno-kulturowymi, pewnymi treściami będącymi elementami określonej kultury regionalnej, tradycji, historii regionu, elementami regionalnego dziedzictwa kulturowego, nabywa własną tożsamość regionalną. Ta identyfikacja zapewnia

⁵ Tamże; por. H. M a m z e r, Tożsamość jednostki w obliczu wielokulturowości, w: Edukacja międzykulturowa w Polsce i na świecie, red. T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, A. Szczurek-Boruta, Katowice 2000, s. 68–67.

⁶ P. W e i n r e i c h, Psychodynamics of Personal and Social Identity, w: Identity. Personal and Socio-Cultural, pod red. A. J a c o b s o n - W i d d i n g, Uppsala 1983, s. 159.

⁷ H. M a l e w s k a - P e y r e, Ja wśród swoich i obcych, w: Tożsamość a odmiennosc kulturowa, red. P. Boski, M. Jarymowicz, H. Malewska-Peyre, Warszawa 1992, s. 19.

⁸ M. M e l c h i o r, Społeczna tożsamość jednostki, Warszawa 1990, s. 20–24.

poczucie świadomości przynależności do określonej wspólnoty regionalnej i pomaga człowiekowi zakorzenić się w określonej wspólnocie regionalnej, umiejscowić się w świecie, w przestrzeni społecznej, jaką jest region, a także dostrzegać różnice oraz podobieństwa pomiędzy jednostkami reprezentującymi różne wspólnoty regionalne. Wyraża się ona w gotowości do altruistycznych działań na rzecz regionu i jego społeczności czy zbiorowości⁹.

W tak rozumianej tożsamości regionalnej młodzieży ważna jest ze strony młodych samoświadomość przynależności i odrębności etnicznej, rozumiana jako przeżycie psychiczne o charakterze intencjonalnym, tzn. wyrastające na bazie takich elementów, jak: wspólnota, kultura, terytorium regionalne. Elementami konstytuującymi tożsamość regionalną młodzieży są przeżycia i akty psychiczne poszczególnych jednostek, żyjących w określonym regionie¹⁰. Te przeżycia i akty psychiczne młodzieży tworzą w młodych osobach poczucie społeczne, gdy identyczne w swej treści są właściwością wielu młodych osób zamieszkujących określony region i gdy pewne treści indywidualnych przeżyć i aktów — związanych ze świadomością wspólnoty losu, języka, kultury, historii, wspólnych działań, interesów, korzyści i wspólnej z innymi odpowiedzialności za kształt grupy regionalnej — konkretna młoda osoba podziela z innymi i uznaje za wartościowe. Tworzy się w ten sposób poczucie tożsamości regionalnej młodzieży, rozumiane jako społeczna świadomość przynależności do określonej wspólnoty regionalnej i odrębności wynikającej z tej przynależności oraz kształtuje społeczna identyfikacja z „małą ojczyzną”¹¹.

Podstawę tożsamości regionalnej młodzieży stanowią trzy grupy wartości symbolicznych. Pierwszą tworzą symboliczne środki komunikacji utrzymujące ciągłość kulturową społeczności i określające społeczny kontekst poznania. Do nich zaliczyć należy język i religię. Drugą grupę stanowią symboliczne ekspresje wyrażające się w określonych postawach, uwzględniających zarówno przekonania co do zbiorowości rodzimej, jak i nastawienia wobec innych. Trzecia grupa obejmuje społeczne atrybuty tworzące się wokół pewnych realnych, jak i wyobrażonych społecznych interesów¹².

Obiektywnymi elementami tożsamości regionalnej młodzieży jest: wspólnota regionalna, kultura i terytorium regionalne. Z kolei subiektywnym wyznacznikiem tożsamości regionalnej jest, jak już zauważono, samoświadomość i identyfikacja. Pierwszy komponent, czyli samoświadomość, dotyczy świadomości przynależności do tego wszystkiego, co stanowi o specyfice określonego regionu, czyli zarówno do konkretnej wspólnoty, jak również do kultury i obszaru geograficznego, a przy tym odnosi się do samoświadomości odrębności regionalnej. Samoświadomość przynależności i inności regionalnej jest więc przeżyciem psychicznym o charakterze

⁹ Potwierdzają to badania realizowane na przykład na Dolnym Śląsku. Szerzej na ten temat pisze m.in. Z. R u d n i c k i, Elementy wspierania tożsamości na przykładzie Łemków na Dolnym Śląsku, w: Tożsamość osobowa a tożsamość społeczna. Wyzwania dla edukacji XXI wieku, red. T. Bajkowski, K. Sawicki, Białystok 2001, s. 51–73.

¹⁰ H. S k o r o w s k i, Europa regionu. Regionalizm jako kategoria aksjologiczna, Warszawa 1998/99, s. 65.

¹¹ E. B u d z y Ń s k a, Regionalism — identity — pro-social attitude, w: Region and Regionalism. Culture and Social Order, ed. W. Świątkiewicz, Katowice 1995, s. 34–38.

¹² H. S k o r o w s k i, jw., s. 65.

intencjonalnym, tzn. wyrastającym i ukształtowanym na bazie wspólnoty, kultury i terytorium regionalnego. Identyfikacja natomiast oznacza uznanie wyżej wymienionych elementów — w ich aksjologicznym wymiarze za swoje, a tym samym odkrycie oraz zinternalizowanie wartości tkwiących w tych elementach, a więc we wspólnocie, kulturze i w terytorium regionalnym¹³. Samoświadomość i identyfikacja nie stoją wobec siebie w opozycji, lecz przeciwnie, występują w ścisłej ze sobą relacji, a nawet są dla siebie nieodzowne¹⁴.

Z powyższych analiz wynika, że pojęcie „tożsamość regionalna młodzieży” wskazuje na własną „osobowość” i własny sposób „bytowania” młodego człowieka. Tak rozumiana tożsamość oparta jest nie tyle na formalnej przynależności młodzieży do wspólnoty regionalnej, ile na świadomym, dobrowolnym zdefiniowaniu siebie jako członka danej kategorii¹⁵. Wyraża się ona spostrzeganiem przez młodych wspólnej przynależności do danej wspólnoty regionalnej oraz podzieleniem z innymi członkami danej zbiorowości emocjonalnego zaangażowania w uczestnictwo w niej. Wymaga ze strony młodzieży nie tylko korzystania z dóbr kulturowych przekazanych przez minione pokolenia, ale także wykreowania pewnych symboli i posługiwania się nimi jako specyficznymi atrybutami jednostek przynależących do konkretnej wspólnoty regionalnej.

Tożsamość regionalna młodzieży ma charakter dynamiczny. Kształtuje się ona pod wpływem interakcji z innymi osobami. Z różnych przyczyn dochodzi do zmian tożsamości regionalnej. Przejawem tych zmian są określone postawy i jakość podejmowanych działań.

II. FENOMEN INTERAKCJI KATECHETYCZNYCH

Właściwe procesy edukacyjne w katechezie mają charakter interakcji społecznych, przez które rozumie się wzajemne oddziaływanie na siebie jednostek lub jednostek i grup społecznych lub tylko grup społecznych dla osiągnięcia określonego celu¹⁶. Specyfika katechezy, jej celów i treści wyznacza nową jakość interakcji społecznych w toku katechizacji. Można określać je w kategoriach interakcji katechetycznych. Jak zatem należy rozumieć tego rodzaju interakcje? W czym wyraża się ich specyfika?

¹³ Tamże.

¹⁴ Identyfikacja kształtuje się przede wszystkim na bazie samoświadomości, gdyż uznanie czegoś za świat własnych wartości nie jest możliwe bez uświadomienia sobie swej przynależności i odrębności. Jednostka identyfikując się z określonymi wartościami, określa w pełni swoją regionalną i etniczną przynależność. Tak ujęte subiektywne wyznaczniki tożsamości regionalnej, pozostające w ścisłej relacji, stanowią treściowe elementy jej poczucia. Występują one w bezpośrednim powiązaniu z elementami obiektywnymi, czyli ze wspólnotą, kulturą i z terytorium regionalnym. Zob. B.B. Llyoyd, Identification, w: EDPs, s. 291–292; M. Szczepański, Tożsamość regionalna — w kręgu pojęć podstawowych i metodologii badań, w: *Badania nad tożsamością regionalną. Stan i potrzeby*, red. A. Matczak, Łódź – Ciechanów 1999, s. 13–14.

¹⁵ J. Nikitorowicz, Młodzież w procesie kreowania tożsamości kulturowej, *Teraźniejszość — Człowiek — Edukacja*, 2000 nr specjalny, s. 121.

¹⁶ W. Piwoarski, Interakcja społeczna, w: EK, t. VII, k. 368.

Każda interakcja katechetyczna zachodzi pomiędzy dwiema lub więcej osobami, które uczestniczą w katechezie, na przykład: między nauczycielem religii a katechizowanym uczniem, między nauczycielem religii a katechizowanymi uczniami, jak również między samymi uczniami, którzy uczestniczą w katechezie. Polega ona na wzajemnym współoddziaływaniu: osoby na inną osobę, osoby na grupę, grupy na osobę, grupy na grupę. Istotny jest przy tym dobór metod i środków działania umożliwiających zmodyfikowanie postaw, zachowań i preferencji osób podejmujących dane działanie¹⁷. Interakcja katechetyczna jest więc układem obserwowalnych zachowań nauczyciela religii i katechizowanych uczniów. Osoby te swoimi zachowaniami w danej sytuacji wychowawczej przyjmują wobec siebie określoną postawę. Obrazem interakcji katechetycznych są pewne obserwowalne następstwa zachowań nauczyciela religii i katechizowanych uczniów pozostających ze sobą w kontakcie, przy czym wyraźny jest związek między zachowaniami jednej osoby (np. katechety) z zachowaniami drugiej osoby (np. katechizowanego). Ważna jest tu także koordynacja linii działania¹⁸ między podmiotami interakcji, czyli takie uczestnictwo katechety i katechizowanych, w toku którego zmierzają oni do połączenia własnej linii działania z linią partnera, a ich inicjatywy w tym działaniu są adekwatne do sytuacji. Ważnym czynnikiem w interakcji jest motywacja i gotowość tak katechety, jak i katechizowanego do wchodzenia w interakcje, a także ich indywidualne zdolności, możliwości oraz doświadczenia¹⁹.

W kontekście katechetycznym to wzajemne oddziaływanie nauczyciela religii i katechizowanych uczniów tworzy pewną przestrzeń między uczestnikami interakcji, a wszystko to, co osoby wnoszą ze sobą do tej przestrzeni interakcyjnej ma wpływ zarówno na sam jej przebieg, jak i na jakość konkretnej interakcji. Przebieg tych interakcji stanowi sedno życia społecznego w toku katechizacji. Ich waga jest jednak zróżnicowana, zależnie od jakości interakcji. Jedne interakcje są nauczycielowi religii i katechizowanym uczniom potrzebne do wszechstronnego rozwoju, czy też do przetrwania, inne do osiągnięcia celów niemożliwych do osiągnięcia w pojedynkę, a jeszcze inne mają charakter drugorzędny²⁰.

Interakcje katechetyczne dokonują się w środowisku katechetycznym (najczęściej jest to szkoła), głównie w czasie lekcyjnym i na terenie szkoły, a niekiedy także w kościele czy w innym miejscu oraz koncentrują się wokół rozwiązywania przez jej uczestników problemów, różnych zadań. Mają one charakter wychowawczy, gdyż stwarzają uczestnikom okazję do rozwoju społecznie aprobowanych form postępowania, do percepcji i oceny zachowań innych osób oraz do obserwacji, jak na własne zachowanie się młodzieży reagują inne osoby uczestniczące w działaniu, jakie są przyczyny akceptacji lub odrzucenia rozmaitych sposobów zachowania się i różnych postaw.

W kontekście katechetycznym interakcje mogą występować w różnych formach. Najczęściej są to różne kategorie współpracy, konfliktów i współzawodnict-

¹⁷ S. De la m o n t, *Interaction in the Classroom*, London 1983, s. 22 i nn.

¹⁸ Linia działania oznacza, że trwa ono przez pewien czas, ma określony kierunek i pewną treść. Zob. G. W. S h u g a r, *Interakcja. Koordynacja linii działania i funkcjonowanie językowe*, Warszawa 1982, s. 17 i nn.

¹⁹ Tamże.

²⁰ W. M a j k o w s k i, *Interakcje społeczne*, w: *Słownik małżeństwa i rodziny*, pod red. E. Ozorowskiego, Warszawa – Łomianki 1999, s. 173.

wa. Pierwsza z tych form ma miejsce wtedy, gdy katecheta i jego uczniowie dążą do wspólnych celów. Konflikt występuje wtedy, gdy jedna ze stron, (np. uczeń) lub dwie (uczeń i katecheta) współzawodnicząc ze sobą w zdobywaniu pożądaných dóbr starają się wyeliminować drugą stronę albo jej szkodzić. Współzawodnictwo polega na podejmowaniu działań celem zdobycia dóbr, które są w ograniczonej ilości, a o które zabiegają także inni²¹.

Każda interakcja katechetyczna, niezależnie od formy, w jakiej występuje, umożliwia nabywanie doświadczenia, ułatwia dookreślenie siebie, identyfikację z określoną grupą. Może być czynnikiem więzi grupowej. Jest więc znacząca dla kształtowania tożsamości regionalnej młodzieży.

III. DETERMINANTY KSZTAŁTOWANIA TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ MŁODZIEŻY W KATECHEZIE

Kształtowanie tożsamości regionalnej nie dokonuje się w próżni i w sposób automatyczny, lecz w toku zróżnicowanych interakcji społecznych, także w interakcjach katechetycznych poprzez różne przekazy z zewnątrz, jak i wewnątrz. Jest więc procesem warunkowanym różnymi czynnikami. Niezastąpioną rolę mają tu do spełnienia determinanty podmiotowe i przedmiotowe.

Podstawowymi determinantami kształtowania się tożsamości regionalnej młodzieży w toku katechezy są: własne doświadczenia społeczne katechizowanych osób i katechety oraz poczucie własnej wartości każdego z uczestników interakcji katechetycznych. Tożsamość regionalna kształtuje się bowiem zarówno poprzez identyfikację, najpierw z rodziną i z bliskimi osobami, a następnie z tymi, którzy tworzą wspólnotę klasową, szkolną, katechetyczną, regionalną, jak też poprzez różnicowanie się od nich i znajdowanie własnej odrębności, która pozwala na ubogacanie innych osób²².

W kształtowaniu tożsamości regionalnej katechizowanej młodzieży znaczące są także wartości naczelne w hierarchii każdego z uczestników interakcji katechetycznych. Chodzi tu o wartości, które konstytuują system wartości człowieka i są celami egzystencji²³.

Kształtowanie tożsamości regionalnej zależy także od jakości kontaktów i interakcji społecznych młodzieży, a zwłaszcza tych, które mają miejsce w toku katechizacji między katechetą a uczniami. Kontekstem formowania się tej kategorii tożsamości są inne osoby, względem których jednostka próbuje się określić, kim i jaką jest w odniesieniu do innych, jakie są jej korzenie, kim jest jej grupa, z którą identyfikuje się. Pomocne jest tu współdziałanie katechety z uczniami, niekiedy także konflikty. O wartości wychowawczej konfliktów decyduje jednak sposób ich

²¹ Tamże.

²² M. J a r y m o w i c z, Próba operacjonalizacji pojęć „tożsamość osobista — tożsamość społeczna”: odrębność schematowa Ja — My — Inni jako atrybut tożsamości, *SPs* 27: 1989, nr 2, s. 74–80.

²³ Tamże.

rozwiązania. Tylko pozytywnie rozwiązane konflikty wspomagają proces kształtowania tożsamości regionalnej katechizowanej młodzieży.

Obok tak wyodrębnionych determinantów kształtowania tożsamości regionalnej młodzieży na uwagę zasługują uwarunkowania społeczno-kulturowe. Wymienić należy tu przemiany społeczne i kulturowe dokonujące się w obrębie społeczeństwa polskiego i poszczególnych jego regionów, procesy globalizacji i globalizacji, oddziaływanie na młodzież różnych kultur będących często nośnikami odmiennych, sprzecznych wartości, brak stabilności ekonomicznej, politycznej, duża mobilność osób²⁴.

Istotna jest także realizacja edukacji regionalnej w procesie kształcenia szkolnego, w tym także w katechezie. Umożliwia ona katechizowanej młodzieży odkrywanie własnych korzeni kulturowych, poznawanie regionu i charakterystycznych dla niego dóbr kulturowych oraz dostrzeganie związków pomiędzy wiarą osób będących członkami „małej ojczyzny” a kulturą regionalną. Edukacja regionalna w katechezie stanowi także okazję do nabywania przez młodzież umiejętności w zakresie wydobywania wartości, jakich nośnikiem jest kultura regionalna. Wszystko to nie tylko pozwala poszerzyć młodzieży zakres wiedzy o własnym regionie, ale i pomaga w integralnym rozwoju, w tym także w odkrywaniu własnej tożsamości regionalnej²⁵.

W kształtowaniu tożsamości regionalnej bardzo ważną rolę ma do spełnienia katecheta, jego świadomość przynależności do konkretnej wspólnoty regionalnej, postawa wobec regionalnego dziedzictwa kulturowego i odpowiedzialność za dobra kulturowe regionu. Zadaniem katechety jest nie tylko teoretyczne nauczanie, ukazywanie istoty tożsamości regionalnej i jej dynamiki czy też integralnego związku z tożsamością ujmowaną w znaczeniu osobistym jednostki, ale także wprowadzenie młodzieży w środowisko regionalne i organizowanie sytuacji wychowawczych, umożliwiających młodzieży doświadczenie przynależności do konkretnej wspólnoty regionalnej, wskazujących na podobieństwo z innymi osobami przynależącymi do konkretnej wspólnoty regionalnej, a także przybliżających świadomość wspólnych działań w regionie i formujących poczucie odpowiedzialności za kształt wspólnoty regionalnej²⁶.

Katecheta, chcąc wspomagać młodzież w kształtowaniu tożsamości powinien sam być świadomym własnej regionalnej przynależności i identyfikować się z daną wspólnotą. Dzięki własnej tożsamości regionalnej może on skutecznie wspomagać młodzież w odnajdywaniu własnego miejsca we wspólnocie regionalnej. Nieodzowna jest tu współpraca katechety z innymi wychowawcami²⁷.

²⁴ B. S y n a k, Kilka uwag na temat społeczno-kulturowych funkcji i zasad edukacji regionalnej, w: Tu jest ojczyzna moja. Materiały z konferencji „Edukacja regionalna — dziedzictwo kulturowe w regionie”, Gdańsk 1999, s. 18–22.

²⁵ Ministerstwo Edukacji Narodowej, Dziedzictwo kulturowe w regionie. Założenia programowe, Warszawa, październik 1995 r., nr DKO-4030-50/95/ER, w: Edukacja regionalna. Dziedzictwo kulturowe w zreformowanej szkole, red. S. Bednarek, Wrocław 1999, s. 11–12. Por. Ministerstwo Edukacji Narodowej o edukacji regionalnej — dziedzictwie kulturowym w regionie, „Biblioteczka reformy” nr 24, oprac. E. R e p s c h, H. S k o w r o Ń s k i, J. A n g i e l [i. in.], Warszawa 2000, s. 27–28.

²⁶ Tamże.

²⁷ Szerzej na ten temat piszę w artykule: Formy współpracy katechety z nauczycielami w realizacji ścieżki edukacyjnej: Edukacja regionalna — dziedzictwo kulturowe w regionie, *Kat* 45: 2001, nr 5, s. 6 i nn.

Niemniej istotnym determinantem kształtowania tożsamości regionalnej młodzieży są pielęgnowane w rodzinie zwyczaje i tradycje regionalne oraz całościowa wymiana wartości i doświadczeń życiowych pomiędzy pokoleniami, konstytuującymi wspólnotę małżeńsko-rodzinną. Najbardziej znaczące są tu zwyczaje związane z Bożym Narodzeniem, Wielkanocą, Dniem Wszystkich Świętych, zawarciem związku małżeńskiego, narodzinami dziecka, jubileuszami. Rodzice oddziałują całym bogactwem swej osobowości, zainteresowaniami i postawą wobec dóbr kulturowych. W toku interakcji w rodzinie ma miejsce bezpośrednio wymiana myśli oraz transmisja regionalnych wartości społeczno-kulturowych²⁸.

Prawidłowo realizowana w rodzinie i szkole edukacja regionalna przyczynia się nie tylko do poznania regionalnego dziedzictwa kulturowego w jego wymiarze materialnym, ale także pomaga w odkrywaniu wartości, jakich nośnikiem jest to dziedzictwo; przygotowuje do identyfikacji z tymi wartościami; uczy dostrzegać ich znaczenie w integralnym rozwoju. W ten sposób w toku interakcji katechetycznych zmierza się do kształtowania tożsamości regionalnej młodzieży i wskazuje na potrzebę zaangażowania się w funkcjonowanie wspólnoty regionalnej, także wspólnoty eklezjalnej w jej wymiarze lokalnym z jednoczesnym otwarciem się na inne grupy regionalne i narodowe.

Wśród determinantów warunkujących tożsamość regionalną młodzieży na uwagę zasługuje edukacja regionalna podejmowana przez Kościół. Wyraża się ona przede wszystkim w nauczaniu i wychowaniu oraz w szeroko rozumianej posłudze duszpasterskiej. Nie tylko katecheza realizowana w środowisku szkolnym, ale także różne formy duszpasterstwa stanowią miejsce przekazu regionalnego dziedzictwa kulturowego. W toku tych interakcji katechetycznych i duszpasterskich nie tylko może, ale i powinien dokonywać się proces wdrażania młodzieży do odkrywania aksjologicznego wymiaru kultury regionalnej i dostrzegania jej związków z życiem konkretnej wspólnoty regionalnej i poszczególnych jednostek, ale także ukazywanie znaczenia owej kultury dla młodego człowieka. Kościół oddziałuje także na świąteczne i codzienne tradycje regionalne oraz na formy ich manifestowania w środowisku lokalnym. Chodzi tu o uświadamianie młodzieży, co regionalne wartości kulturowe — związane z rokiem liturgicznym — „dają” młodzieży, w jaki sposób przyczyniają się do rozwoju intelektualnego, moralno-społecznego, estetycznego czy religijnego i w jaki sposób określają zachowania.

W tym miejscu warto wskazać na wpływ edukacji regionalnej podejmowanej w toku emisji programów lokalnych, zwłaszcza katolickich i cykli audycji „Małe ojczyzny”²⁹. Wszystko to wspomaga proces kształtowania tożsamości regionalnej współczesnej młodzieży w toku interakcji katechetycznych.

Skuteczność wspomaganiania katechizowanej młodzieży w kształtowaniu tożsamości regionalnej zależy przede wszystkim od umiejętności katechety w zakresie planowania i organizowania interakcji wychowawczych, na przykład: tworzenia sytuacji wychowawczych lub korzystania w tym celu z sytuacji codziennych;

²⁸ E. Brycka, K. Rembiesz, Tradycje i obyczaje w wychowaniu rodzinnym, w: Edukacja prorodzina, pod red. M. Chymiuk, D. Topa, Kraków 2000, s. 137–138.

²⁹ A. Barzykowska, Znaczenie i możliwości telewizji kablowej (lokalnej) w rozwijaniu kultury regionalnej, w: Wyzwania pedagogiki medialnej. Nowe perspektywy XXI wieku, red. M. Sokołowski, Olsztyn 2000, s. 195 i nn.

pobudzania własnej aktywności młodzieży i towarzyszenia jej w drodze odkrywania tożsamości regionalnej; umiejętnego współdziałania z innymi wychowawcami w procesie kształtowania tożsamości regionalnej i umiejętności nawiązywania pozytywnych kontaktów z wychowankami, w tym także więzi emocjonalnej, która jest istotna w kształtowaniu tożsamości regionalnej. Niemniej znacząca jest wieloaspektowa orientacja katechetów w zakresie struktury regionu, także Kościoła lokalnego, jego specyfiki społeczno-kulturowej i charakterystycznego dla niego dziedzictwa kulturowego oraz wartości, jakich jest ono nośnikiem.

Wyżej wymienione determinanty warunkują proces kształtowania tożsamości regionalnej współczesnej młodzieży. Są też niejako odpowiedzią na potrzeby współczesnej młodzieży, która żyjąc w kontekście globalizacji i glocalizacji procesów społeczno-kulturowych poszukuje własnej, autonomii i autentycznej wolności w ramach codziennej egzystencji, pozwalających w pełni urzeczywistnić, jak też rozwijać siebie, własną osobowość godność, doświadczać własnej podmiotowości oraz podejmować altruistyczne działania na rzecz regionu i jego społeczności.

IV. STRATEGIE KSZTAŁTOWANIA TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ MŁODZIEŻY W TOKU INTERAKCJI KATECHETYCZNYCH

Kształtowanie tożsamości regionalnej współczesnej młodzieży realizowane w toku interakcji katechetycznych jest zadaniem trudnym i równocześnie znaczącym dla świadomego i celowego wspomaganie młodego pokolenia w osiągnięciu dojrzałości osobowej i chrześcijańskiej. Wymaga ono ze strony katechety znajomości i zastosowania odpowiednich strategii³⁰ ukierunkowanych na wspomaganie młodego pokolenia w odkrywaniu tożsamości regionalnej i jej integrowaniu z innymi płaszczyznami konstytuującymi strukturę osobowości.

W kształtowaniu tożsamości regionalnej katechizowanej młodzieży istotną rolę spełnia socjalizacja kulturowa, jaka ma miejsce w katechezie, czyli ogół działań — podejmowanych przez katechetę — zmierzających do przekazu młodemu pokoleniu podstawowych wartości kulturowych, w tym także w ich wymiarze regionalnym i religijnym oraz wprowadzanie go w życie społeczności lokalnej i narodowej. W toku tak określonych serii interakcji katechetycznych ma miejsce poznawanie regionalnych wartości kulturowych, zdobywanie istotnych doświadczeń w zetknięciu się z konkretną wspólnotą regionalną i jej dziedzictwem kulturowym i nabywanie świadomości przynależności do określonej wspólnoty lokalnej i eklezjalnej, co pozwala katechizowanej młodzieży na umiejscowienie siebie w tych wspólnotach i stopniowe w nich zakorzenienie³¹.

³⁰ Strategia jest terminem militarnym, który w pedagogice występuje w kontekście realizacji założeń określonej koncepcji czy systemu wychowania, a więc sposobów wychowania młodego pokolenia. W niniejszym artykule termin „strategie kształtowania tożsamości regionalnej” został użyty w odniesieniu do podejmowania czynności świadomych, celem których jest wspomaganie katechizowanej młodzieży w kształtowaniu tożsamości regionalnej.

³¹ V. Gecas, Socialization, w: Encyclopedia of Sociology, ed. E.F. Borgatta & M.L. Borgatta, vol. IV, s. 1863–1872.

Niemniej znaczącą strategią kształtowania tożsamości regionalnej młodzieży w toku interakcji katechetycznych jest strategia dysonansu. Polega ona na wykorzystaniu przykrego doznania emocjonalno-poznawczego, wynikającego z braku spójności pomiędzy tym, co katechizowana młodzież dotychczas sądziła i przeżywała w zakresie świadomości regionalnej i identyfikacji z regionem a jej obecną sytuacją lub sferą pragnień i marzeń. Zadaniem katechety jest tu postawienie katechizowanych wobec sposobu myślenia i wartościowania osób przynależących do danej grupy regionalnej, będących w sprzeczności z myśleniem i wartościowaniem katechizowanej młodzieży. Dzięki temu katechizowana młodzież zaczyna dostrzegać istnienie w niej samej wewnętrznych niezgodności w systemie wartości, z którego istnienia nie zdawała sobie sprawy, co pobudza ją także do zmniejszenia tego rozdzwiewku i zmiany własnych postaw³².

Z tymi działaniami integralnie związana są czynności katechety ukierunkowane na wspomaganie młodzieży w internalizowaniu wartości, jakich nośnikiem jest regionalne dziedzictwo kulturowe. Strategia ta ułatwia kształtowanie tożsamości regionalnej katechizowanej młodzieży. Poznawanie wartości, jakich nośnikiem jest regionalne dziedzictwo kulturowe i odkrywanie znaczenia tych wartości dla integralnego rozwoju osobowości sprawia, że młodzież dokonuje interioryzacji tych wartości, kształtuje w sobie świadomość przynależności do określonej grupy regionalnej i zaczyna przejawiać tendencje do identyfikowania się ze wspólnotą regionalną i reprezentowanymi przez nią wartościami. Świadomość przynależności do wspólnoty regionalnej i identyfikacja z grupą regionalną implikuje świadomość wspólnoty celów i ideałów życiowych oraz świadomość odpowiedzialności za jakość i kierunek procesów zachodzących w środowisku lokalnym³³. Dzięki temu katechizowana młodzież doświadcza poczucia bezpieczeństwa i społecznej akceptacji, a przede wszystkim zaspokaja potrzebę przynależności do wspólnoty osób.

Wspomaganie katechizowanej młodzieży w kształtowaniu tożsamości regionalnej nie jest możliwe bez zastosowania strategii stymulacji. Postępując według tej strategii katecheta powinien zindywidualizować i ukonkretnić treści z zakresu regionalnego dziedzictwa kulturowego, a zwłaszcza wartości, na które jego wychowankowie są wrażliwi. Wymaga to wspomaganie katechizowanej młodzieży we wcielaniu wartości w konkretne postępowanie i podejmowanie działań na rzecz wspólnoty regionalnej, z którą młodzież zaczyna stopniowo identyfikować się³⁴.

Pomocna może okazać się także strategia świadectwa, polegająca na wywołaniu u katechizowanej młodzieży „mechanizmu identyfikacji” rozumianej jako nieświadome przyjęcie pewnych wartości związanych z „małą ojczyzną” a preferowanych przez katechetę³⁵. Katechizowana młodzież utożsamia się z pewnymi postawami katechety wobec regionalnego dziedzictwa kulturowego, czyli przyswajają sobie lub wprowadza w swoje życie pewne zachowania wobec regionu i Kościoła lokalnego przejawiane przez katechetę. Strategia ta pomaga katechizo-

³² M. N o w a k, *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej*, Lublin 1999, s. 423.

³³ S. S a d u r s k i, *Rola tożsamości narodowej w wychowaniu*, w: *Wychowywać człowieka. Szkice z antropologii i teorii wychowania*, red. J. Michalski, Olsztyn 2000, s. 97–101.

³⁴ M. N o w a k, *juw.*, s. 424–425.

³⁵ Tamże, s. 424.

wanej młodzieży w nabywaniu świadomości przynależności do konkretnej wspólnoty regionalnej, także wspólnoty Kościoła lokalnego, oraz identyfikacji z tą wspólnotą.

Zastosowanie w toku interakcji katechetycznych wszystkich wyżej wymienionych strategii nie tylko pomaga w uatrakcyjnieniu katechezy, lecz także przyczynia się do efektywnego kształtowania tożsamości regionalnej katechizowanej młodzieży.

V. REFLEKSJE KOŃCOWE

Kształtowanie tożsamości regionalnej młodzieży w toku interakcji katechetycznych — jak wynika z powyższych analiz — jest jednym z istotnych elementów współczesnej katechezy ukierunkowanej na wspomaganie katechizowanych w integralnym rozwoju. Pozwala bowiem na wspieranie młodzieży najpierw w nabywaniu tożsamości ludzkiej, a następnie chrześcijańskiej, a więc w formowaniu zintegrowanej osobowości. Zdążanie do integracji wszystkich sfer własnej osobowości zawsze prowadzi poprzez poziomy niższe, w tym także poprzez poziom tożsamości regionalnej.

Interakcje katechetyczne ukierunkowane na wspomaganie młodzieży w kształtowaniu tożsamości regionalnej, niezależnie od specyfiki regionu i Kościoła lokalnego, w którym mają miejsce są znaczące dla nabywania świadomości przynależności do określonej wspólnoty i identyfikacji z tą wspólnotą. Stwarzają możliwości oryginalnych, integralnie ukierunkowanych działań, dostrzegających konkretnego ucznia, będącego w drodze rozwoju i poszukiwania odpowiedzi na pytania: „kim jestem?”, „dokąd zmierzam?”, „jakie jest moje miejsce w najbliższym otoczeniu?”, otwartych na potrzeby rozwojowe młodego człowieka i na innowacyjne działania katechetyczne podejmowane w poczuciu odpowiedzialności za wychowanka i za jego drogę integralnego rozwoju.

Końcowym efektem procesu kształtowania się tożsamości regionalnej i jego integrowania z innymi sferami osobowości jest dojrzała osobowość ludzka i chrześcijańska młodego człowieka, odznaczającego się wykryształizowanym obrazem siebie, poczuciem własnej wartości, „silnym kręgosłupem moralnym” i stabilnym punktem odniesienia.

Podstawowymi elementami, które powinny znaleźć miejsce w ukierunkowanych na wspomaganie młodzieży w kształtowaniu tożsamości regionalnej interakcjach katechetycznych to uniwersalne wartości, jakich nośnikiem jest kultura regionalna. Katecheza realizowana na fundamencie tych wartości ma szansę stać się inspiracją dla uczniów nie tylko w zdobywaniu rzetelnej wiedzy o regionie i Kościele lokalnym, ale także w odkrywaniu własnej tożsamości i w przygotowaniu do odpowiedzialnego działania w „małej ojczyźnie”, w lokalnej wspólnotcie eklezjalnej i na jej rzecz. Tylko dzięki bliskim, związanym z regionem i Kościołem lokalnym wartościom współczesna młodzież może odkrywać własną osobowość i społeczną tożsamość, rozwijać w sobie człowieczeństwo, stawać się sobą i wzrastać jako osoba dojrzała.

Sam proces wspomaganie katechizowanej młodzieży w kształtowaniu tożsamości regionalnej jest integralnie związany z procesami socjalizacji, identyfikacji, internalizacji. Wymaga także zastosowania strategii dysonansu, stymulacji i świadectwa. Zależy także od zaangażowania katechetów, którzy obok rodziców i innych wychowawców, przyczyniają się do dynamiki kształtowania tożsamości regionalnej katechizowanej młodzieży.

Interakcje katechetyczne spełniają istotną rolę w kształtowaniu tożsamości regionalnej młodzieży. Nie dokonuje się to jednak automatycznie, lecz wymaga zaangażowania ze strony katechetów. Muszą oni być na tyle atrakcyjni w swojej wierności dziedzictwu regionalnemu, stając się w efekcie nośnikami i przekazicielami wartości regionalnych, by młodzież chciała przyjmować proponowane przez nich wartości, identyfikować się ze wspólnotą regionalną i podejmować działania na rzecz regionu.

Wspomagając młodzież w kształtowaniu tożsamości regionalnej katecheta powinien czerpać z bogactwa pewnych wzorów tożsamości regionalnej, które są wciąż aktualne, a więc sięgać do dziedzictwa pozostawionego przez minione pokolenia. Ułatwią one młodzieży nabywanie pewnego zakresu cech i wartości konstytuujących tożsamość regionalną. Trzeba jednocześnie uwzględnić zmiany społeczno-kulturowe i poszukiwać nowych wyznaczników tożsamości regionalnej oraz nowych strategii wspomagających jej kształtowanie. Jedynie w ten sposób można towarzyszyć katechizowanej młodzieży w formowaniu dojrzałej, zintegrowanej osobowości, gotowej do przyjęcia współodpowiedzialności za jakość i kierunek procesów społeczno-kulturowych, jakie dokonują się we wspólnocie regionalnej i eklezjalnej, a przez to przygotowywać ją do świadomego, a zarazem odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu społeczno-kulturowym i religijnym.

GESTALTUNG REGIONALER IDENTITÄT DURCH INTERAKTION IM RELIGIONSUNTERRICHT

ZUSAMMENFASSUNG

Der Artikel ist ein Beitrag zur Diskussion über die im Religionsunterricht geweckten Interessen für verschiedene Aspekte des Regionalwissens. Ziel der unternommenen Analysen ist der Versuch, das Phänomen der Gestaltung jugendlicher regionaler Identität durch Interaktion im Religionsunterricht, insbesondere die Suche nach einer Antwort auf die Frage: Worauf beruht die Gestaltung der regionalen Identität der Jugend durch Interaktion im Religionsunterricht?

Im Zusammenhang mit einem so gestellten Problem wurde zuerst der Bereich des Begriffs „regionale Identität der Jugend“ und das Phänomen der Interaktion im Religionsunterricht besprochen. Ein weiterer Schritt der durchgeführten Analyse war die Vorstellung der Determinanten der Gestaltung der regionalen Identität. In diesem Kontext wurde Unterrichtsstrategien ausgewiesen, die die Gestaltung der regionalen Identität der Jugend durch Interaktionen im Religionsunterricht unterstützen.

